

جمهوری اسلامی ایران

شورای عالی حوزه قم

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران

مدرسه علمیه الزهرا سلام الله علیها

شهرستان ارومیه

عنوان :

روش‌های تربیت اجتماعی از دیدگاه نهج‌البلاغه

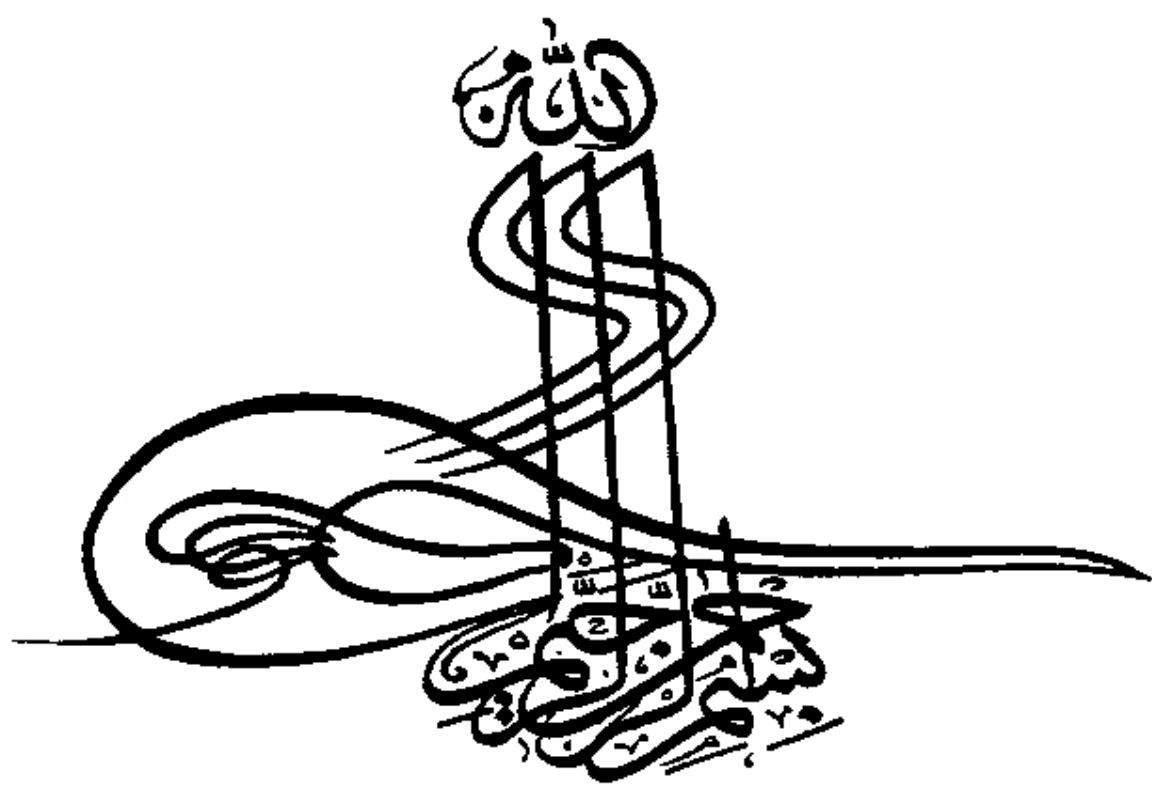
استاد راهنما:

سرکار خانم ضریبی زاده

پژوهشگر:

دل‌افسون آقایی

اردیبهشت ۹۷

چکیده

انسان موجودی اجتماعی بوده و نمی‌تواند جز به صورت اجتماعی زندگی کند. ولی با توجه به مشکلات فراوان اجتماعی در این برهه از زمان، که قسمت عمده آن ناشی از خودمحوری و فقدان تربیت اجتماعی افراد است، آدمی برای بهبود روابط اجتماعی خود با دیگران، نیازمند رعایت یک سلسله از مؤلفه‌هایی می‌باشد تا بتواند از این طریق، به این نیاز فطری خود که همان زندگی اجتماعی است، پاسخ صحیح بدهد؛ که در این راستا، اهمیت و ضرورت اتخاذ شیوه‌های صحیح ارتباط با دیگران، کاملاً امری بدیهی است که برای موفقیت در این امر خطیر، در این مقاله توصیفی – گزارشی، کلام امیرالمؤمنین حضرت علی علیه‌السلام در نهج‌البلاغه در مورد « روش‌های تربیت اجتماعی» به صورت روش مستقیم شامل پرهیز از تحقیر، مواجهه با نتایج اعمال، ابتلاء، امر به معروف و نهی از منکر و روش غیر مستقیم شامل ابراز توانایی، تغافل، پیشگیری و مراقبت، الگوسازی مورد بررسی قرار گرفته است تا از این رهگذر، با به‌کارگیری فرمایشات این امام همام، انسان‌های متعالی تربیت شده و به تبع آن جامعه سالم و آماده برای ظهور و فرج حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف فراهم گردد.

واژگان کلیدی: تربیت، تربیت اجتماعی، نهج‌البلاغه، حضرت علی علیه‌السلام

مقدمه

زندگی اجتماعی، صحنه تجلی انواع ارتباطات و تعاملات میان افراد با عقائد گوناگون است و انسان با توجه به فطرت خود، نیازمند این زندگی اجتماعی و ارتباط با دیگران می‌باشد. در اهمیت با جمع بودن و زندگی جمعی، همین بس که حضرت علی علیه‌السلام در کلام نورانی خود می‌فرمایند: « با بزرگترین جمعیت‌ها باشید که دست خدا با جماعت است. از پراکندگی بپرهیزید که انسان تنها بهره‌شیطان است.^۱ » به منظور لیبیک گفتن به این فرمایش عظیم و دستیابی به جامعه مبتنی بر تربیت اسلامی، بررسی کلام امیرالمؤمنین حضرت علی علیه‌السلام به عنوان در ورودی به علم الهی، از اهمیت به‌سزایی برخوردار است؛ تا در سایه آن بتوان از طریق آشنایی با مبانی تربیت اجتماعی، به جهت‌دهی رفتارها و مهارت‌ها و جایگزینی ارزش‌های الهی به جای ارزش‌های غیر الهی، در بین افراد جامعه، همّت گماشته و در نتیجه به انسان‌های تربیت‌یافته و دارای کمالات و مورد رضای الهی دست یافت. به این منظور، بحث « روش‌های تربیت اجتماعی در نهج‌البلاغه » نیازمند مطالعه و تحقیق فراوان می‌باشد. البته باید دانست که مسأله تربیت اجتماعی از همان روزهای نخست جامعه بشری مطرح بوده است. با این وجود دانشمندان در تحقیق‌های خود به این نتیجه دست یافته‌اند که تربیت اجتماعی در ابتدا روشمند نبوده و به نوعی دارای نقص و کاستی بوده‌اند. امروزه مقاله‌هایی در رابطه با موضوع « تربیت اجتماعی از دیدگاه نهج‌البلاغه » نگاشته شده‌اند؛ که می‌توان از جمله به مقاله مرزوقی و اناری‌نژاد با عنوان « تربیت اجتماعی از منظر نهج‌البلاغه » و نیز پژوهشی تحت عنوان « تبیین مبانی و اصول تربیت اجتماعی در نهج‌البلاغه » توسط بهشتی و افخمی اردکانی و اشاره کرد. در تحقیق حاضر سعی شده است که با رویکرد جدید، شیوه‌های تربیت اجتماعی را به روش‌های مستقیم و غیر مستقیم، تقسیم نموده و زیر مجموعه‌های هر کدام مورد بررسی قرار گیرد.

تعریف لغوی تربیت اجتماعی

لغویون در معانی واژه «تربیت» چنین گفته‌اند:

^۱ . نهج البلاغه، خطبه ۱۲۷

- تربیت به معنای پروراندن، پرورش و آداب و اخلاق را به کسی آموختن، می‌باشد.^۱
 - تربیت از ریشه « ربو » به معنای آن مال رشد و نمو کرد و زیاد شد، می‌باشد. « ربا الولد »، کودک پرورش یافت و بزرگ شد.^۲
 - تربیت یعنی ایجاد تغییرات مطلوب رفتاری یا اخلاقی در کسی، آموزش دادن مهارتی خاص به کسی، رفتار مناسب و مطابق با آداب و سنت‌های هر جامعه.^۳
- و نیز در مورد واژه « اجتماعی » در کتاب‌های لغت این چنین آمده است:
- اجتماعی، منسوب به اجتماع بوده و از نظر لغوی به معنای کاری که به اجتماع و همگان بستگی دارد.^۴
 - کارهایی که مربوط به گروهی می‌باشد که با هم زندگی می‌کنند، کارهایی که به سود اجتماع مردم صورت می‌گیرد.^۵

معنای اصطلاحی تربیت اجتماعی

برخی از دانشمندان، تربیت را تبدیل قوه‌ها به فعلیت دانسته‌اند. کار تربیتی یک واقعیت مداوم است و این کار تا آخرین لحظات زندگی انسان‌ها ادامه دارد. وجود انسان همانند معدن الماس و یاقوت است؛ متنها معدنی ارزشمند است که مورد استخراج قرار گرفته باشد، انسانی تربیت یافته است که ذخایر وجودی او شناسایی و استخراج شده باشد.^۶

مقصود از تربیت اجتماعی، پرورش جنبه یا جنبه‌هایی از شخصیت آدمی است که مربوط به زندگی او در میان جامعه است، تا از این طریق به بهترین شکل، حقوق و وظایف و مسئولیت‌های

^۱ . محمد معین، فرهنگ معین، جلد اول (آ - خ)، چاپ دوم، تهران، نامن، ۱۳۸۶، ص ۷۸۴ و حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، چاپ دوازدهم، تهران امیرکبیر، ۱۳۸۹، ص ۶۶۵ و محمود اختریان، فرهنگ پیام، چاپ دوم، تهران، نشر محمد، ۱۳۷۳، ص ۱۴۱

^۲ . محمد بندریگی، فرهنگ بندریگی، ج ۱، چاپ اول، تهران، انتشارات علمی، ۱۳۷۸، ص ۹۶۰

^۳ . حسن انوری، فرهنگ روز سخن، تهران، سخن، چاپ نهم، ۱۳۹۳، ص ۳۰۱

^۴ . حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، همان، ص ۱۰۳

^۵ . محمد معین، فرهنگ معین، همان، ص ۱۷۸

^۶ . مجید رشیدپور، آموزش خانواده؛ آشنایی با تعلیم و تربیت اسلامی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴، ص ۱۱

نتیجه‌گیری

داشتن تربیت اجتماعی صحیح از ملزومات زندگی اجتماعی می‌باشد. برای این منظور، فرد با نصب العین قرار دادن فرمایشات حضرت علی علیه‌السلام که از چشمه علم الهی نشأت گرفته است و در نتیجه آن با سربلند بیرون آمدن از امتحان‌های الهی و با مراقبه‌های لازم، آدمی، بندگی خدا را در پیش گرفته و در مسیر کسب هرچه بیشتر کمالات و کسب رضای الهی و طی کردن پله‌های ترقی قدم برمی‌دارد. در نتیجه و به تبع آن، افرادی متعالی و بندگانی مستعد و توانمند و آمر به معروف و ناهی از منکر تربیت گردیده و در نتیجه جامعه‌ای ایمانی و آماده برای ظهور حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف فراهم می‌گردد.

منابع و ماخذ

۱. قرآن کریم
۲. نهج البلاغه
۳. آقاجانی قناد، محمدرضا، تساهل و تسامح از دیدگاه امام علی علیه السلام، قم، صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۰
۴. اختریان، محمود، فرهنگ پیام، چاپ دوم، تهران، نشر محمد، ۱۳۷۳
۵. انوری، حسن، فرهنگ روز سخن، تهران، سخن، چاپ نهم، ۱۳۹۳
۶. برخوردار فرید، شاکر، آداب الطلاب، چاپ دوم، تهران، صبا، بهار ۱۳۸۴
۷. بندریگی، محمد، فرهنگ بندریگی، ج ۱، چاپ اول، تهران، انتشارات علمی، ۱۳۷۸
۸. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، قم، انصاریان، ۱۳۸۳
۹. جمعی از نویسندگان، دانشنامه امام علی علیه السلام، پایگاه تخصصی عاشورا، مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان
۱۰. حرانی، ابن شعبه، تحف العقول عن آل الرسول علیهم السلام، بهراد جعفری، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۰
۱۱. حر عاملی، محمد بن حسن، و سایل الشیعه، ج ۱۵، مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان
۱۲. دادسرای مبارزه با مواد مخدر و منکرات، شیوه‌های صحیح امر به معروف و نهی از منکر، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۲
۱۳. راغب اصفهانی، ترجمه مفردات الفاظ القرآن، مصطفی رحیمی نیا، تهران، نشر سبحان، چاپ اول، ۱۳۸۶
۱۴. رشیدپور، مجید، آموزش خانواده؛ آشنایی با تعلیم و تربیت اسلامی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴
۱۵. صفا، داوود، جامعه‌شناسی قشرها و نابرابری اجتماعی از دیدگاه اسلام، قم، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، چاپ اول، ۱۳۸۳

۱۶. طباطبایی، محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱، محمدباقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴
۱۷. طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان، ج ۱۸، محمدباقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴
۱۸. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، چاپ دوازدهم، تهران امیرکبیر، ۱۳۸۹
۱۹. قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۱ و ۹، تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۷
۲۰. قرائتی، محسن، امر به معروف و نهی از منکر، قم، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، هفتم، بهار ۱۳۷۷
۲۱. قرشی، علی اکبر، قاموس نامه، ج ۶، تهران، دارالکتب اسلامی، مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان
۲۲. مصباح یزدی، محمدتقی، پند جاوید (شرح وصیت حضرت علی (ع) به امام حسن (ع))، جلد ۱ و ۲، چاپ دوم، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، زمستان ۱۳۸۰
۲۳. مطهری، مرتضی، سیری در نهج البلاغه، ۱۳۸۹، چاپ ۵۴، تهران، صدرا، شهریور ۱۳۹۲
۲۴. معین، محمد، فرهنگ معین، جلد اول (آ - خ)، چاپ دوم، تهران، نامن، ۱۳۸۶
۲۵. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۹، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۳
۲۶. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر برگزیده، ج ۳، تهران، دارالکتب اسلامی، ۱۳۸۶
۲۷. مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام امیرالمؤمنین (شرح تازه و جامعی بر نهج البلاغه)، ج ۱۳، چاپ اول، قم، انتشارات امام علی بن ابی طالب (ع)، ۱۳۹۰
۲۸. محسن موسوی تبریزی، تقوی و اخلاق قرآنی (انسان ساخته اخلاق خویش)، چاپ اول، قم، نور علی نور، ۱۳۸۱
۲۹. موسوی راد لاهیجی، حسین، اخلاق از دیدگاه قرآن پیامبر و عترت، امام شناسی و آثار الحجه، مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

۳۰. ابراهیم، سعیدرضا، «حسن عاقبت از منظر آیات و روایات»، بینات بهار، سال نوزدهم، شماره

۷۳، ۱۳۹۱

۳۱. احمدیان احمدآبادی، اکرم؛ اخوان، محمد، «عبرت‌آموزی و نقش آن در اخلاق و تربیت

اسلامی از دیدگاه امام علی (ع)»، پژوهشنامه علوی، سال سوم، شماره اول، بهار و تابستان

۱۳۹۱

۳۲. افخمی‌اردکانی، محمدعلی، «تبیین روش‌های تربیت اجتماعی در نهج‌البلاغه»، فصلنامه نهج-

البلاغه، شماره ۲۱ و ۲۲

۳۳. بهشتی، سعید؛ افخمی‌اردکانی، محمدعلی، «تبیین مبانی و اصول تربیت اجتماعی در نهج-

البلاغه»، تربیت اسلامی، سال دوم، ش ۴، بهار و تابستان ۱۳۸۶

۳۴. رفیع‌شناس، مهناز، «نگرشی نو به امتحان و بلا از منظر قرآن»، کوثر، ش ۱۱ و ۱۲، ۱۳۸۳

۳۵. سلطان‌القرائی، خلیل، «فلسفه و نقش «من» در تعلیم و تربیت و مدیریت»، پژوهش‌های

فلسفی، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز، سال ۵۰، شماره ۲۰۲، پاییز و زمستان ۸۶

۳۶. صدری، جمشید، عبرت و عبرت‌آموزی در نهج‌البلاغه، فصلنامه آفاق دین، شماره ۱، تابستان

۱۳۸۹

۳۷. طاهری، ابوالقاسم، «کرامت در اندیشه امام علی (ع)»، پژوهش‌های دینی، سال اول، ش ۲،

تابستان و پاییز ۸۴

۳۸. کیان، مرجان و دیگران، «واکاوی مفهوم تبعیض نژادی و راهبردهای مقابله با آن بر مبنای

فرمایشات حضرت علی علیه‌السلام»، اخلاق، سال پنجم، ش ۲۰، زمستان ۱۳۹۴

۳۹. مرزوقی، رحمت‌اله ؛ اناری‌نژاد، عباس، «تربیت اجتماعی از منظر نهج‌البلاغه»، تربیت

اسلامی، سال دوم، ش ۴، بهار و تابستان ۱۳۸۶

۴۰. نخعی، علیرضا، «تربیت اجتماعی نوجوانان و جوانان از دیدگاه اسلام»، پیوند، شماره ۱۹۶،

بهمن ۱۳۷۴

۴۱. وزیری، الهام، «شناسایی روش های کاربردی ازدیاد معروف و کم شدن منکر در خانه و جامعه»، اولین کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی، مرکز راهبری مهندسی فرهنگی شورای فرهنگ عمومی استان بوشهر، شهر برگزار ی قم، ۱۳۹۳

سایت:

۴۲. اکبری، محمود، آداب اسلامی ۱ (درسنامه اخلاق برای طلاب پایه اول)، مرکز مدیریت

حوزه علمیه استان فارس، www.fars.tahzib-howzeh.com، ۱۳۹۵/۱۰/۹

۴۳. احد ایمانی، امتحان الهی چرا و چگونه، نشریه الکتونیک ی پرسمان، پرتال جامع علوم

انسانی، www.ensani.ir، ۱۳۹۷/۱/۱۵

۴۴. مصباح یزدی، محمد تقی، عاقبت اندیشی، نشریه پاسدار اسلام ۱۳۷۷، شماره ۱۹۵ و ۱۹۶،

پرتال جامع علوم انسانی، www.ensani.ir، ۱۳۹۷/۱/۱۵